तेषां त्रयाणां विविधं विमर्षं विबुध्य चित्तं विनिवेश्य तत्र। सुनिश्चयं तत्परिनिश्चयञ्च निवेदयेदुत्तरमन्त्रकाले।
धर्म्मार्थकामज्ञमुपेत्य पृच्छेद्युक्तो गुरुं ब्राह्मणमुत्तरार्थं। निष्ठा कृता तेन यदा सह स्यात्तन्मन्त्रमार्गं प्रणयेदशक्तः।
एवं सदा मन्त्रयितव्यमाऊर्य्ये मन्त्रतत्त्वार्थविनिश्चयज्ञाः। तस्मात्तमेव प्रणयेत् सदैव मन्त्रं प्रजासंग्रहणे समर्थं। २१८०
न वामनाः कुब्जकृशा न खञ्जा नान्धो जडः स्त्री च नपुंसकश्च। न चात्र तिर्य्यक् च पुरो न पश्चान्नोर्द्ध्वं न चाधःप्रचरेत् कथञ्चित्।
आरुह्य नावन्तु तथैव शून्यं स्थलं प्रकाशं कुशकाशहीनं। वागङ्गदोषान् परिहृत्य सर्व्वान् संमन्त्रयेत् कार्य्यमहीनकालं।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि राजधर्म्मानुशासनपर्व्वणि मन्त्रणोपदेशे त्र्यशीतोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

॥ भीष्म उवाच ॥ अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनं। बृहस्पतेश्च संवादं शक्रस्य च युधिष्ठिर।

॥ शक्र उवाच ॥ किंस्विदेकपदं ब्रह्मन् पुरुषः सम्यगाचरन्। प्रमाणं सर्व्वभूतानां यशश्चैवाप्नुयान्महत्।
॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ सान्त्वमेकपदं शक्र पुरुषः सम्यगाचरन्। प्रमाणं सर्व्वभूतानां यशश्चैवाप्नुयान्महत्। २१८५

एतदेकपदं शक्र सर्व्वलोकसुखावहं। आचरन् सर्व्वभूतेषु प्रियो भवति सर्व्वदा।
यो हि नाभाषते किञ्चित् सर्व्वदा भ्रुकुटीमुखः। द्वेष्यो भवति भूतानां स सान्त्वमिह नाचरन्।
यस्तु सर्व्वमभिप्रेक्ष्य पूर्व्वमेवाभिभाषते। स्मितपूर्व्वाभिभाषी च तस्य लोकः प्रसीदति।
दानमेव हि सर्व्वत्र सान्त्वेनानभिजल्पितं। न प्रीणयति भूतानि निर्व्यञ्जनमिवाशनं।
आदानादपि भूतानां मधुराभीरयन् गिरं। सर्व्वलोकमिमं शक्र सान्त्वेन कुरुते वशे। २१९०
तस्मात् सान्त्वं प्रयोक्तव्यं दण्डमाधित्सताऽपि हि। फलञ्च जनयत्येवं न चास्योद्विजते जनः।
सुकृतेन हि सान्त्वस्य श्लक्ष्णस्य मधुरस्य च। सम्यगासेव्यमानस्य तुल्यं जातु न विद्यते।

॥ भीष्म उवाच ॥ इत्युक्तः कृतवान् सर्व्वं यथा शक्रः पुरोधसा। तथा त्वमपि कौन्तेय सम्यगेतत् समाचर।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि राजधर्म्मानुशासनपर्व्वणि चतुरशीतोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ कथं स्विदिह राजेन्द्र पालयन् पार्थिवः प्रजाः। प्रीतिं धर्म्मविशेषेण कीर्त्तिमाप्नोति शाश्वतीं।
॥ भीष्म उवाच ॥ व्यवहारेण शुद्धेन प्रजापालनतत्परः। प्राप्य धर्म्मञ्च कीर्त्तिञ्च लोकावाप्नोत्युभौ शुचिः। २१९५
॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ कीदृशैर्व्यवहारैस्तु कैश्च व्यवहरेन्नृपः। एतत् पृष्टो महाप्राज्ञ यथावद्वक्तुमर्हसि।
ये चैव पूर्व्वकथिता गुणास्ते पुरुषं प्रति। नैकस्मिन् पुरुषे ह्येते विद्यन्त इव मे मतिः।
॥ भीष्म उवाच ॥ एवमेतन्महाप्राज्ञ यथा वदसि बुद्धिमान्। दुर्लभः पुरुषः कश्चिदेभिर्युक्तो गुणैः शुभैः।
किन्तु संक्षेपतः शीलं प्रयत्नेनेह दुर्लभं। वक्ष्यामि तु यथाऽमात्यान् यादृशांश्च करिष्यसि।
चतुरो ब्राह्मणान् वैद्यान् प्रगल्भान् स्नातकान् शुचीन्। क्षत्रियांश्च तथा चाष्टौ बलिनः शस्त्रपाणिनः। २२००
वैश्यान् वित्तेन सम्पन्नानेकविंशतिसङ्ख्यया। त्रींश्च शूद्रान् विनीतांश्च शुचीन् कर्म्मणि पूर्व्वके।
अष्टाभिश्च गुणैर्युक्तं सूतं पौराणिकं तथा। पञ्चाशद्वर्षवयसं प्रगल्भमनसूयकं।
श्रुतिस्मृतिसमायुक्तं विनीतं समदर्शिनं। कार्य्ये विवदमानानां सक्तमर्थेष्वलोलुपं।
वर्ज्जितञ्चैव व्यसनैः सुघोरैः सप्तभिर्भृशं। अष्टानां मन्त्रिणां मध्ये मन्त्रं राजोपधारयेत्।
ततः सम्प्रेषयेद्राष्ट्रे राष्ट्रीयाय च दर्शयेत्। अनेन व्यवहारेण द्रष्टव्यास्ते प्रजाः सदा। २२०५